

FRIBŪRO UNIVERSITETO LIETUVIŲ STUDENTŲ DRAUGIJA „LITUANIA“ 1915–1934 M.

ALGIMANTAS KATILIUS

Įvadas. „Lituania“ nebuvo nauja draugija. Ji atsirado pakeitus nuo 1899 m. veikusios Fribūro universiteto lietuvių studentų „Rūtos“ draugijos pavadinimą. Pavadinimo keitimas susijęs su naujomis politinėmis aplinkybėmis. Pirmojo pasaulinio karo metais 1915 m. vasarą Lietuvos teritoriją užėmė vokiečių kariuomenė. Tokiu būdu Lietuva išėjo iš Rusijos imperijos sudėties. Prasidėjo naujas Lietuvos istorijos etapas. Pavadinimas „Lituania“ buvo labiau suprantamas užsieniečiams, negu nieko konkretaus nesakantis „Rūtos“ vardas. Draugijos pavadinimo pakeitimas buvo svarbus propaguojant Lietuvos vardą ir jos siekius naujomis istorinėmis aplinkybėmis. Šiame straipsnyje nerašysime apie draugijos veikimą iki 1915 m., nes apie tai teko rašyti anksčiau ir nieko naujo neturime ką pasakyti¹. Be to, nuo 1915 m. prasidėjo naujas draugijos gyvenimo etapas, kuris ir aptariamas šiame straipsnyje.

Fribūro universiteto studentai pasižymėjo platesnėje Šveicarijos lietuvių veikloje. Ypač tai pasireiškė ieškant kelių politinėje plotmėje, kaip paskelbti Lietuvą nepriklausoma valstybe ir organizuoti pagalbą karo belaisviams lietuviams. Politinėje Šveicarijos lietuvių veikloje daugiausia dalyvavo Fribūro universiteto studentai kunigai Vladas Dzimidavičius-Daumantas, Juozas Purickis ir Antanas Steponaitis (Steponavičius). Kiti prie šios veiklos prisidėjo mažiau. Atskirai galima paminėti šveicarą Juozą Eretą, kuris universitete įsijungė į lietuvišką veiklą².

¹ Žr. Algimantas Katilius, „Fribūro lietuvių studentų draugija „Rūta“, in: *Kintančios Lietuvos visuomenė: Struktūros, veikėjai, idėjos: Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas prof. habil. dr. Tamaros Bairašauskaitės 65-mečio sukakčiai*, sudarytojai Olga Mastianica, Virgilijus Pugačiauskas, Vilma Žaltauskaitė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 497–508; Algimantas Katilius, „Fribūro universiteto lietuvių studentų draugija „Rūta“: Įkūrimas ir pirmųjų metų veikla“, in: *Dvasiniai Fribūro vaikai: Fribūro universiteto lietuviai ir jų reikšmė Lietuvoi: Katalogas = Spiritual Children of Fribourg: Lithuanians at the University of Fribourg and Their Importance for Lithuania*, parengė Kamilė Jagėlienė, Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2019, p. 23–31; Algimantas Katilius, „Rūtos“ veikla 1907–1915 metais“, in: *Dvasiniai Fribūro vaikai*, p. 32–37.

² Plačiau žr. Monika Šipelytė, *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–*

Apie draugiją „Lituania“ atskiro istorinio tyrinėjimo nėra paskelbta. Pirmasis draugijų „Rūta“ ir „Lituania“ istorijai skirtą straipsnį parašė Fribūro universiteto auklėtinis Petras Radzevičius³. Antanas Steponaitis trumpai apžvelgė draugijos veiklą Pirmojo pasaulinio karo metais⁴. Šiek tiek dėmesio draugijos „Lituania“ istorijai savo straipsnyje skyrė Vincentas Liulevičius⁵. Fribūro studentų drauginę veiklą trumpai pristatė Irena Štikonaitė⁶. Ateitininkų istorijos fone apie draugiją „Lituania“ rašė Kęstutis Skrupskelis⁷. Draugijos „Lituania“ šalpos fondą tyrinėjo šio straipsnio autorius⁸. Bažnytinio paveldo muziejaus išspausdintame Fribūro universiteto lietuviams skirtos parodos kataloge apie studentų veiklą Pirmojo pasaulinio karo metais ir po jo rašė Monika Šipelytė⁹ ir Justinas Dementavičius¹⁰.

Šio tyrimo archyvinį pagrindą sudaro išlikę draugijos dokumentai. Pirmiausia minėtini susirinkimų protokolai. Viena protokolų knyga saugoma Kauno arkivyskupijos kurijos archyve (KAKA), kita – Lietuvos istorijos instituto Bibliotekos rankraštyne (LII BR). Be protokolų LII BR dar yra draugijos „Lituania“ įstatai, valdybos posėdžių protokolai, bibliotekos katalogas, inventorinė knyga, pajamų ir išlaidų registracijos knyga.

Aukštosios studijos užsienyje buvo svarbios Lietuvos inteligentijos ruošimui pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos metais iki universiteto

1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu: Daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Vilniaus universitetas, 2019.

³ [Petras Radzevičius] P. R., „Trumpa „Lithuanijos“ – „Rūtos“ 25 metų gyvavimo apžvalga“, in: *Ateitis*, Kaunas, 1924, nr. 5–6, p. 276–286.

⁴ Antanas Steponaitis, „Fribourgo akademinė draugija „Lithuanija“ ir Didysis karas“, in: *Ateitis*, Kaunas, 1924, nr. 5–6, p. 288–289.

⁵ Vincentas Liulevičius, „Kai „Rūtos“ žaliavo ir dygo „Tulpės“: Mokslus einančio lietuvių katalikiškojo jaunimo organizacijos XIX–XX amžių sandūroje ir ateitininkų sąjūdžio pradžia“, in: *Aidai*, Brooklyn, 1989, nr. 3, p. 203–204.

⁶ Irena Štikonaitė, „Lietuvos kultūriniai ir akademiniai ryšiai su Šveicarija XVI–XX amžiuje“, in: *Archivum Lithuanicum*, Wiesbaden, 2004, t. 6, p. 213–216; prieduose autorė pateikė Fribūro universitete studijavusių asmenų sąrašus.

⁷ Kęstutis Skrupskelis, *Ateities draugai: Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010, p. 345–346.

⁸ Algimantas Katilius, „Fribūro universiteto draugijos „Lituania“ šalpos fondas“, in: *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis*, Vilnius, 2012, t. 36, p. 91–117.

⁹ Monika Šipelytė, „Šveicarijos lietuvių veikla 1915–1918 m.: Tarp tautiško ir politikos“, in: *Dvasiniai Fribūro vaikai*, p. 38–51.

¹⁰ Justinas Dementavičius, „Lituania“ ir intelektualai naujai Lietuvai (1918–1922)“, in: *Dvasiniai Fribūro vaikai*, p. 52–63; Justinas Dementavičius, „Lituania“ ir jos sąlyčiai su atkurtos Lietuvos gyvenimu (1922–1934)“, in: *Ibid.*, p. 64–73.

įsteigimo Kaune. Nutrūkus studijoms Rusijoje, jaunuoliams liko vienintelis kelias vykti į užsienį. Pradėjus veiklą savam universitetui, sumažėjo vykstančiųjų studijuoti į užsienį. Tai gerai matyti iš Fribūro universiteto pavyzdžio. Straipsnyje nesiekiamo pavaizduoti studijų proceso Fribūro universitete, o apsiribojame vieno aspekto išryškiniu, t. y. pristatyti lietuvių studentų drauginę veiklą. Straipsnyje siekiame per dalyvavimą draugijos veikloje parodyti kai kuriuos Fribūro universitete studijavusių studentų kasdienybės momentus, susijusius su laisvu laiku nuo studijų, ir studentų visuomeninės veiklos pasireiškimus. Dėl to pirmiausia bus kalbama apie draugijos „Lituania“ veikimo juridinį pagrindą, t. y. pristatysime jos įstatus. Toliau aptarsime „Lituania“ veiklą nuo 1915 iki 1934 m., kai draugija baigė savo aktyvią veiklą. Atskirai aptarsime draugijos vėliavos įsigijimą ir jos pašventinimą. Šiame straipsnyje nekalbama apie lietuvių studentų veiklą Fribūro universiteto studentijos kontekste arba kaip „Lituania“ susijusi su bendru Lietuvos studentų veikimu. Tai galėtų būti atskiro tyrimo objektas.

Juridinis draugijos pagrindas. Svarbiausias juridinis draugijos dokumentas yra jos įstatai. Draugijos „Lituania“ įstatai buvo patvirtinti 1918 m. balandžio 21 d., tiksliau pasakius, buvo pataisyti ir papildyti. Jie tapo veiklos pagrindu. 1915–1918 m. draugija turėjo vadovautis senaisiais įstatais, nors „Rūtos“ draugijos įstatų nėra pavykę rasti.

1918 m. vasario 24 d. susirinkime buvo apsvarstyti keistini draugijos įstatų punktai¹¹. Kitame draugijos susirinkime pirmininkas pranešė, kad atsižvelgdama į ne kartą pareikštus pageidavimus taisyti kai kuriuos įstatų punktus valdyba pradėjo šiuo klausimu rūpintis ir ėmėsi parengiamųjų darbų¹². Įstatų svarstymas vyko 1918 m. kovo 24 d. susirinkime. Pagal susirinkimo protokolą, kai kurių punktų buvo atsisakyta, kai kurie pataisyti ir papildyti, taip pat įvesta naujų dalykų. Galutinai parengti įstatų redakciją buvo pavesta draugijos nariams Izidoriui Tamošaičiui ir Vincui Mykolaičiui¹³. 1918 m. balandžio 21 d. posėdyje įvyko galutinės įstatų redakcijos skaitymas ir papildymas. Susirinkimas vienbalsiai patvirtino pertvarkytus

¹¹ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1918-02-24, in: *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas* (toliau – KAKA), b. 366, protokolas Nr. 6/277.

¹² Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1918-03-10, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 7/278.

¹³ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1918-03-24, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 8/279.

įstatus su pastaba, kad draugija rūpinsis Fribūro moksleivių medžiaginiu šelpimu¹⁴.

Įstatus sudarė aštuoni skyriai: draugijos tikslas, priemonės, nariai, valdyba, susirinkimas, biblioteka (knygynas), archyvas, turtas¹⁵. Draugijos tikslas apibūdintas taip: „spiesti jaunas lietuvių pajėgas ir ruošti į Lietuvos darbininkus laikantis Kristaus mokslo principų“¹⁶. Iš tikslo apibūdinimo matyti, kad draugijos veikimas buvo paremtas krikščioniškais pagrindais. Priemonės šiam tikslui pasiekti galima apibūdinti daugiau kaip intelektualines: Lietuvos istorijos ir gimtosios kalbos pažinimas, skirtas literatūrai ir Tėvynės reikalams; draugijos bibliotekos komplektavimas; medžiagos „tautinio Lietuvos kilimo istorijai“ rinkimas ir archyvo kaupimas; rūpinimasis lietuviškos spaudos rėmimu ir dalyvavimas joje, atsižvelgiant į minėtą tikslą. Ir tik paskutinėje vietoje numatyta, kad draugija rūpinasi savo narių materialiniu šelpimu.

Draugijos nariai buvo skirstomi į: a) tikruosius narius, b) garbės narius ir c) narius pritarėjus. Tikrojo nario stojamasis mokestis buvo 2 frankai ir semestro mokestis – 3 frankai. Pagrindinė tikrojo nario pareiga buvo kasmet parašyti spaudai pritaikytą paskaitą. Negalintis parašyti tokio paskaitos teksto turėjo gauti formalų draugijos atleidimą nuo šios pareigos. Neišpildęs tokio reikalavimo narys nustodavo būti draugijos nariu. Garbės nariais buvo skelbiami draugijai ar Tėvynei daug nusipelnę asmenys ir šiaip įžymūs žmonės. Nariu pritarėju gali būti kiekvienas lietuvis, balsų dauguma priimtas visuotiniame draugijos susirinkime. Nario pritarėjo metinis mokestis buvo 5 frankai; jis turėjo patariamąjį balsą.

Draugijos valdybą sudarė pirmininkas, sekretorius ir bibliotekininkas (knygininkas). Valdyba buvo renkama vieneriems metams žiemos semestro pradžioje. Valdybos kompetencijai priklausė iš anksto nustatyti posėdžių ir susirinkimų darbotvarkę. Jos darbus kontroliavo visuotinis susirinkimas ar tam tikslui išrinkta komisija. Kadencijos pabaigoje valdybos pirmininkas pateikdavo metinę draugijos veiklos ataskaitą.

Draugijos susirinkimai buvo skirstomi į paprastuosius ir nepaprastuosius, viešus ir ne viešus. Paprastieji susirinkimai turėdavo vykti kas dvi savaites, o nepaprastieji – nutarus valdybai arba pareikalavus vienam treč-

¹⁴ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1918-04-21, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 9/280.

¹⁵ Fribūro studentų lietuvių draugijos „Lituania“ įstatai, 1918-04-21, in: *Lietuvos istorijos instituto Bibliotekos rankraštynas* (toliau – *LII BR*), f. 72–6, l. 1–10.

¹⁶ *Ibid.*, l. 2.

daliui draugijos narių. Viešuose susirinkimuose galėjo dalyvauti garbės nariai, nariai pritarėjai ir svečiai. Susirinkimas buvo laikomas teisėtu, jeigu jame dalyvavo du trečdaliai tikrųjų draugijos narių. Draugijos biblioteka galėjo naudotis nariai ir ne nariai bei kitataučiai. Tačiau visuotinis susirinkimas galėjo paprasta balsų dauguma sudaryti ne nariams neišduotinių dalykų sąrašą, o reikalui esant visai uždrausti naudotis biblioteka. Knygos paprastai buvo skolinamos vienam mėnesiui. Neslaptuoju draugijos archyvu paprastai naudojosi nariai. Tačiau valdybai leidus ir nustačius sąlygas, juo galėjo naudotis ir ne nariai. Slaptuoju archyvu iki nustatyto laiko niekas negalėjo naudotis, neišskiriant nė bibliotekininko. Draugijai nustojus veikti, turtas atitektų tai studentų draugijai, kuri atitektų „Lituania“ principus ir pakraipą.

1924 m. buvo pateikta nauja draugijos įstatų redakcija. Pagal ją draugijos tikslas buvo apibrėžtas trimis punktais: 1) „Spiesti studijuojančią Friburgo universitete lietuvių jaunuomenę, kad bendromis pajėgomis dirbti ir ruoštis ateities darbui krikščionybės ir tautybės principais“; 2) rūpintis draugijos narių šelpimu; 3) teikti informaciją apie Šveicarijos aukštąsias mokyklas besimokančiai Lietuvos jaunuomenei¹⁷. Priemonės šiems tikslams pasiekti buvo numatytos tokios: organizuoti susirinkimus, ruošti referatus, paskaitas, rengti ekskursijas, gegužines, sekti spaudą ir kt. Tikraisiais draugijos nariais gali būti Fribūro universiteto studentai lietuviai. Tikrojo nario stojamasis mokestis buvo 1 frankas ir semestro mokestis – 1 frankas. Valdybą sudarė pirmininkas, sekretorius ir išdininkas, kuri buvo renkama vienam semestru. Paprastieji susirinkimai daryti kas mėnesį (pagal senesius įstatus susirinkimai buvo numatyti kas dvi savaites). Nutarimai buvo priimami balsų dauguma, balsams pasidalinus po lygiai, nusverdavo susirinkimo pirmininko balsas¹⁸.

Studentų kasdienybės ir visuomeninės veiklos atspindžiai. Pakeisti „Rūtos“ draugijos pavadinimą pasiūlė Vladas Dzimidavičius-Daumanas. Jis turėjo būti pakeistas, kaip rašoma 1915 m. lapkričio 7 d. susirinkimo protokole, į „svetimtaučiams turintį daugiau prasmės, o lietuviams darantį, ypač dabartiniais svarbiais laikais, reklamą“¹⁹. Pritardamas vardo pakeitimui

¹⁷ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1924-11-30, in: *LII BR*, f. 72–8, protokolas Nr. 3/356.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Fribūro universiteto „Rūtos“ draugijos susirinkimo protokolas, 1915-11-07, in: *KAKA*, b. 365, protokolas Nr. 250.

Antanas Steponaitis kalbėjo daug ir karštai bei pridūrė, „kad jeigu vardas nebus pakeistas dabar, tai tiktai iš apsilaidimo, nes valanda, svarbi valanda, išmušusi. Lietuvių draugija, kurios tikslas dabar su aplinkybių bėgimui kur kas labiau praplėtojo, turi sau ir tinkamą garsų vardą turėti“²⁰. „Rūtos“ pavadinimas į „Lituania“ buvo pakeistas 1915 m. lapkričio 9 d. susirinkime dviejų trečdalių balsų dauguma²¹. Kilo klausimas, ar draugijos pavadinimas turėtų būti su raide „h“, t. y. „Lithuania“, ar be jos – tiesiog „Lituania“. Šis klausimas plačiau buvo aptartas 1915 m. lapkričio 10 d. įvykusiame susirinkime. Posėdžio metu pirmininkas prašė susirinkimo narių išsakyti nuomones. Steponaitis pasisakė už variantą be „h“ raidės, Juozas Purickis palaikė „Lithuania“ variantą, Dzimidavičius-Daumantas pasisakė už pavadinimą be „h“. Balsavimo metu buvo nubalsuota už „Lituania“ variantą.

Kalbant apie svarbiausias studentų draugijinės veiklos kryptis, reikia pabrėžti, kad susirinkimuose daugiausia svarstyti draugijos gyvenimui svarbūs klausimai: referatų skaitymas ir jų svarstymas, straipsnių siuntimas laikraščių redakcijoms, bibliotekos kaupimas ir jos tvarkymas, santykiai su kitais universiteto studentais (ypač lenkais), švenčių šventimas, šalpos fondas, stipendijų skyrimas ir panašūs klausimai. Galima pažymėti, kad palyginti mažiau gilintasi į bendrus Lietuvos visuomeninio gyvenimo klausimus, nei tai buvo daroma pirmaisiais „Rūtos“ draugijos veiklos metais, ne toks aktualus buvo ir tautinio identiteto klausimas.

Iš draugijos veikloje dalyvavusių studentų daugiausia studijavo teologiją, filosofiją, literatūrą, teisę, mažiau gamtos mokslus. Dauguma studijavusiųjų mokslus vainikavo daktaro ir licenciatu laipsniais. Tokie išsilavinę asmenys nesunkiai įsijungė į Lietuvos akademinį, kultūrinį, dvasinį, diplomatinį, politinį ir net ekonominį gyvenimą. Justinas Dementavičius komentavo: „Kita vertus, Fribūre studijuojantys lietuviai suvokė, kad reikės grįžti į Lietuvą ir panaudoti įgytas žinias jai kurti. Fribūriška patirtis buvo perkeiliama į nepriklausomą Lietuvą, kur gautos žinios buvo plečiamos ir skleidėsi kuriant savo valstybę, Bažnyčią, universitetą, kultūrą“²².

Pavadinimo keitimo metu draugijoje buvo trys nariai: Vladas Dzimidavičius-Daumantas, Juozas Purickis ir Antanas Steponaitis. Pagal Petro Radzevičiaus pateiktus duomenis, 1915–1924 m. į draugiją „Lituania“ įstojo

²⁰ *Ibid.*

²¹ Fribūro universiteto „Rūtos“ draugijos susirinkimo protokolas, 1915-11-09, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 251.

²² Justinas Dementavičius, „Lituania“ ir jos sąlyčiai su atkurto Lietuvos gyvenimu (1922–1934)“, p. 66–67.

38 nariai²³. Vėlesniais metais narių skaičius buvo gerokai mažesnis, kaip ir pačių lietuvių studentų Fribūro universitete. 1915–1934 m. pirmininkais buvo šie studentai: Juozas Purickis, Antanas Steponaitis, Vladas Dzimidavičius-Daumantas, Izidorius Tamošaitis, Vincas Mykolaitis, Jonas Navickas, Klemensas Ruginis, Petras Radzevičius, Kazys Ambrozaitis, Juozapas Leimonas, Vincentas Padolskis, Juozapas Kaškelis, Juozapas Navickas, Klemensas Varnaitis. Valdybos nariais taip pat buvo: Ignotas Abromaitis, Adomas Vilimavičius, Stasys Šalkauskis, Marija Andziulytė, Henrikas Žilevičius, Eduardas Turauskas, Juozapas Tamošaitis, Liudvikas Čepulis, Nikodemus Pakalka, Jonas Remeika, Vladas Granskas, Juozapas Matulaitis-Labukas, Paulius Lagis, Saliamonas Antanaitis, J. Sliesoraitis, Antanas Maceina.

Pirmųjų draugijos susirinkimų protokolai nėra datuoti. Tačiau aišku, kad pirmasis susirinkimas įvyko 1915 m. lapkričio pabaigoje, nukrypęs nuo įstatuose reikalaujamo dviejų savaičių termino. Šiame susirinkime kokių nors svarbių klausimų nebuvo svarstoma. Pagal programą Steponaitis turėjo perskaityti paskaitą. Bet daugiausia buvo apsistota ties Ignoto Česaičio pasitraukimo iš draugijos klausimu. Problema ta, kad Česaitis nebuvo pateikęs pasitraukimo iš draugijos priežasčių ir oficialiai neatsakė į jam pirmininko siūstą oficialų raštą²⁴.

Antrasis susirinkimas taip pat įvyko pažeidžiant terminus. Jame svarstyti keli klausimai, bet įdomiausias buvo apie draugijos įsteigtą komitetą lietuviams belaisviams Vokietijoje šelpti²⁵. Buvo pažymėta, kad tas komitetas nerašantis savo susirinkimų protokolų, iš kurių matytųsi komiteto veikla. Dėl to Dzimidavičius-Daumantas pasiūlė, kad komiteto vedėjas Steponaitis draugijos susirinkimuose pateiktų komiteto veikimo ataskaitas,

²³ [Petras Radzevičius] P. R., *op. cit.*, p. 283.

²⁴ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, b. d., in: *KAKA*, b. 366, protokolas Nr. 1/252.

²⁵ Komiteto pavadinimas: Lietuviams belaisviams šelpti komitetas „Lituania“. Šis komitetas įsteigtas 1915 m. lapkričio 7 d. ir veikė iki 1916 m. gruodžio 14 d. 1916 m. gruodžio 15 d. komitetas praplėtė savo veiklą ir pasivadino: Centralinis komitetas „Lituania“ nukentėjusiems nuo karo šelpti Lietuvoje. Šis komitetas veikė Lozanoje. Juozas Purickis pateikė duomenų apie bandymą šelpimo darbą organizuoti su dvarininkais iš Lietuvos. 1915 m. pabaigoje buvo suorganizuotas „Generalinis Komitetas karo aukoms šelpti Lietuvoje“, į kurį iš lietuvių pusės įėjo Vladas Dzimidavičius-Daumantas, Juozas Purickis, Antanas Steponaitis, Antanas Viskantas, o iš dvarininkų pusės baronas Brunovas, kunigaikštis Juozapas Puzyna, Bronislovas Pilsudskis, grafas Zyberg Plateris. Komiteto pirmininku buvo išrinktas Bronislovas Pilsudskis. Tačiau šis komitetas dėl išryškėjusių nesutarimų neilgai išsilaikė; žr. Juozas Purickis, „Lietuvių veikimas Šveicarijoje Didžiojo karo metu“, in: *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis. 1918–1928*, Kaunas, [1930], p. 44–45.

kurios galėtų būti įtrauktos į „Lituania“ protokolų knygą. Taip būtų parodytas komiteto veikimas. Su šiuo pasiūlymu susirinkimas sutiko. Susirinkimo pabaigoje paskaitą skaitė Steponaitis²⁶.

Trečiajame susirinkime, įvykusiame 1916 m. sausio 16 d., į draugiją buvo priimtas studentas Stasys Šalkauskis. Po naujojo nario priėmimo ataskaitą perskaitė komiteto lietuviams belaisviams Vokietijoje šelpti pirmininkas Steponaitis. Iš ataskaitos matyti, kad komitetas turėjo 935 frankus 3 santimus įplaukų ir 631 frankus 47 santimus išlaidų; kasoje buvo likę 303 frankai²⁷. Prie susirinkimo protokolo atskirai buvo pateikti duomenys apie pasiūstus daiktus ir maisto produktus karo belaisviams ir siuntimo vietas. 1916 m. vasario 16 d. posėdyje komiteto pirmininkas Steponaitis vėl pateikė žinių apie belaisvių šelpimą. Nuo praeito susirinkimo pinigų į kasą neįplaukė. Buvo išsiųsta 130 laiškų su užklausa apie belaisvius; gautas 31 atsakymas. Komitetas turėjo žinių apie 1750 karo belaisvių. Nežiūrint į sunkias aplinkybes, buvo išsiųsti 207 kilogramai duonos. Rūpintasi belaisviais ne tik Vokietijos stovyklose, bet ir Austrijoje²⁸. 1916 m. kovo 12 d. susirinkime, kaip jau įprasta, kalbėta apie belaisviams šelpti komiteto reikalus. Piniginių įplaukų padidėjo nedaug. Buvo gauta žinių apie dar 200 belaisvių. Gautas atsakymas ir apie vaikų padėtį stovyklose; jie savo padėtimi buvo patenkinti. Taip pat gauta žinių, kad kai kuriose stovyklose buvo paskirti kapelionai²⁹. Kitas susirinkimas (nepaprastasis) įvyko tik 1916 m. lapkričio 2 d. Jame taip pat kalbėta apie belaisvių šelpimą. Prie protokolo pridėta komiteto ataskaita, datuota 1916 m. lapkričio 1 d. Ataskaitoje pažymėta, kad Vokietijoje yra keliasdešimt tūkstančių lietuvių belaisvių, bet ryšiai nustatyti tik su 6887 asmenimis. Apie Austrijoje buvusius belaisvius mažai žinota, nors rašyta (nusiųstos užklausos į 183 komendantūras). Sužinota apie Austrijoje buvusius 422 lietuvius belaisvius, tad iš viso žinių turėta apie 7309 asmenis. Korespondencija su belaisviais dažniausiai palaikyta rusų, lenkų ir vokiečių kalbomis. Rašyta ir lietuviškai, bet tokie laiškai negreitai nueidavo ir kartais sugrįždavo, nes tik keliose vietose cenzoriai mokėjo lietuviškai. Be maisto produktų (ku-

²⁶ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, b. d., in: KAKA, b. 366, protokolas Nr. 2/253.

²⁷ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1916-01-16, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 3/254.

²⁸ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1916-02-16, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 4/255.

²⁹ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1916-03-12, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 5/256.

rie iš pradžių siųsti be apribojimų, bet vėliau Šveicarijos valdžia uždraudė siųsti didelę dalį produktų) belaisviams buvo siunčiamos ir knygos (iš viso buvo išsiųsta 340). Taip pat išsiųsta 200 rožančių, 168 škaplieriai. Steigiant komitetą lietuviams belaisviams Vokietijoje šelpti, jame buvo trys bendradarbiai – tai jau ne kartą minėti „Lituania“ nariai Dzimidavičius-Daumanas, Purickis ir Steponaitis. Nuo birželio mėnesio į pagalbą atėjo A. Muraška. Prie komiteto veiklos prisidėjo Šalkauskis ir kiti. Patarimų negailėjo Juozas Gabrys. Finansinė komiteto padėtis buvo tokia: Britanijos lietuviai atsuntė 8879 frankus 46 santimus, JAV lietuviai – 5336 frankus 10 santimų, iš Rusijos – 876 frankus 30 santimų, iš kitų šalių gerokai mažiau. Iš viso komitetas turėjo 16 406 frankus 69 santimus pajamų. Išlaidos buvo tokios: administraciniais reikalams išleisti 1303 frankai 75 santimai, paštui – 308 frankai 45 santimai, maisto išsiųsta už 9022 frankus 22 santimus, drabužių ir avalynės už 188 frankus 5 santimus, finansinė parama suteikta už 308 frankus 65 santimus, dvasiniams reikalams išleista 111 frankų 75 santimai. Iš viso išleista 11 242 frankai 87 santimai³⁰.

Belaisvių šelpimas buvo svarbus ir tautine prasme. Ataskaitoje rašoma: „Besistengiant sužinoti nuo komendanturų belaisvių sąrašus, mes supažindinome vokiečius su lietuviais. Prie tos progos pažino lietuvius ir kitataučiai belaisviai. Šeip lietuviai buvo painiojami su rusais arba lenkais; kuomet gi pradėjome siuntinėti pašalpą į vietinius komitetus (stovyklose) pradėta priimti lygiu skaičiumi ir lietuvius (rusų, žydų, lenkų ir lietuvių po 3 asmenis). Lietuvių atstovavimas prie vietinių komitetų suteikė progą geresniam lietuvių padėjimo aprūpinimui, pirma lietuviai tik bailiai žiūrėjo ar ne susimils kas ir neišties kokią pašalpą. Dabar lietuviai pamatė kad jau jie ne be visų pastumti ir užmiršti, bet greta su kitomis tautomis stoja ir drąsiai pasisako kuom esą“³¹. Apskritai 1915–1916 m. draugijos susirinkimuose daug dėmesio buvo skirta lietuvių karo belaisvių šelpimo klausimams. Tokia veikla nebūdinga studentiškos draugijos prigimčiai ir buvo padiktuota neordinarinių sąlygų.

1917 m. lapkričio 25 d. susirinkime Šalkauskis pateikė pasiūlymą, kad į draugijoje skaitomas paskaitas būtų kviečiamas lietuviškas Fribūro jaunimas, jog tai sustiprintų jų tautinę dvasią. Dėl pasiūlymo nutarti buvo pavesta valdybai³². Pasiūlymas buvo priimtas, ir jau kitame draugijos susirinkime

³⁰ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1916-11-02, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 6/257.

³¹ *Ibid.*

³² Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1917-11-25, in: KAKA, b. 366, protokolas Nr. 2/273.

dalyvavo keturi Fribūro kolegijų moksleiviai. 1918 m. vasario 24 d. susirinkime dalyvavo iš Rusijos atvykusios studentės ir Vincas Mykolaitis, kuris skaitė pranešimą apie Rusijos lietuvių gyvenimą. Ona Petrauskaitė pristatė lietuvių mokytojų padėtį Rusijoje ir atskirai apie kunigų vaidmenį mokyklose³³. Kitame susirinkime Mykolaitis kalbėjo apie ateitininkų gyvenimą Rusijoje. Tame pačiame susirinkime Petrauskaitė pristatė lietuvių jaunimo gyvenimą Voroneže, Marija Andziulytė – apie Petrapilio studentų šelpimo draugiją ir kitus dalykus iš lietuvių gyvenimo Petrapilyje, Uršulė Urniežiūtė – taip pat apie Petrapilio jaunimo gyvenimą³⁴. Mykolaitis į draugijos narius buvo priimtas 1918 m. kovo 24 d. susirinkime, o balandžio 21 d. susirinkime išrinktas draugijos valdybos nariu ir jam patikėtos sekretoriaus pareigos. Atvykusių studentų grupė iš Rusijos ne tik padidino lietuvių studentų skaičių Fribūro universitete, bet ir suteikė naują impulsą draugijos „Lituania“ veiklai. Atvykę studentai aktyviai dalyvavo draugijos veikloje, ypač tai pasakytina apie Mykolaitį.

Apžvelgiant 1917 m. pabaigos ir 1918 m. draugijos veiklą reikia pažymėti vieną faktą, kad draugijos protokoluose nėra užuominų apie politinių reikalų svarstymą, kurie buvo aktualūs Lietuvai siekiant nepriklausomybės, nors draugijos nariai Dzimidavičius-Daumantas, Purickis ir Steponaitis (Steponavičius) buvo aktyvūs Lietuvos politinio proceso dalyviai. Tačiau nepriklausomybės visai nebuvo pamiršta. Štai 1918 m. birželio 30 d. susirinkime draugijos pirmininkas Tamošaitis pateikė pasiūlymą raštu nusiųsti Lietuvos Tarybai Vilniuje „užuojautos ir pagarbos išreiškimą dėl jos pastangų Lietuvos nepriklausomybei iškovoti“³⁵. Tame pačiame susirinkime buvo apsvarstytas klausimas dėl Lietuvos nepriklausomybės paminėjimo šventimo. Jau anksčiau buvo priimtas sumanymas, kad kiekvienas draugijos narys šiam tikslui parašys po nedidelį 1–3 puslapių tekstą ir jį perskaitys iškilmingame posėdyje. Paskui tie tekstai bus įteikti komisijai, kuri pasirūpins jų išspausdinimu. Tokį iškilmingą posėdį nutarta surengti sekmadienį, liepos 7 d.³⁶ 1918 m. rugsėjo 20 d. nepaprastame draugijos susirinkime dalyvavo Lietuvos Valstybės Tarybos pirmininkas Antanas Sme-

³³ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1918-02-24, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 6/277.

³⁴ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1917-03-10, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 7/278.

³⁵ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1918-06-30, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 14/285.

³⁶ *Ibid.*

tona bei jos nariai Juozas Purickis ir Martynas Yčas. Visi trys buvo priimti draugijos garbės nariais ir visi pasakė kalbas. Yčas savo kalboje paminėjo, kad Šalkauskis yra kviečiamas filosofijos profesoriumi į numatomą steigti universitetą. Nauji garbės nariai draugijai paaukojo 300 frankų. Pirmininkas trumpai apžvelgė draugijos istoriją, ir pabrėžė: „Iš jos gerai matos, kad savo uždavinį „rengti narius į gerus darbininkus Lietuvoje“ draugija uoliai vykdo. Ir dėlto, kun. Tamošaičio nuomone Friburgo jaunuomenė, pasišalinusi iš tėvynės sunkių sielvartų metu, ištikrųjų prieš ją nenusideda: ji nori rimtai ir visapusiškai prisirengti prie darbo dėl jos ateityje“³⁷.

1917–1918 mokslo metai draugijai buvo sunkūs. Tai matyti iš pirmininko Tamošaičio ataskaitos, kurią jis pradėjo žodžiais: „Vargė gimė, skurde augom, abejonėje baigėm sunkius mūsų Draugijai 1917/18 mokslo metus“³⁸. Tų mokslo metų pirmajame draugijos susirinkime pasireiškė dviejų priešingų polių susikibimas – Dzimidavičius-Daumantas išstojo iš draugijos, o jo opozicija kun. Adomas Vilimavičius nustojo lankęs susirinkimus, kol 1917 m. gruodžio 4 d. iš draugijos visai išstojo. Draugija dar susilpnėjo ir dėl to, kad susirinkimuose beveik nesilankė Lozanoje gyvenantys Purickis ir Steponaitis. Taigi draugijoje tuo metu buvo trys nariai: Tamošaitis, kun. Ignotas Abromaitis ir Šalkauskis, iš kurių buvo sudaryta valdyba³⁹. Beliko laukti geresnių laikų. Tie geresni laikai atėjo su studentų atvykimu iš Rusijos. Naujieji asmenys pamažu įsiliejo į draugijos gretas ir taip ją sustiprino. Draugija, anot ataskaitos autoriaus, ėjo pirmyn ir „narsiai ardo Kun. Vilimavičiaus, Kun. Viskanto padedamo, statomas pinkles“⁴⁰. Apie draugijos biblioteką ataskaitoje pažymima: „Einant toliau mūsų Draugijos reformų gelmėsna negalima užtylėti apie vargingą o draug pakrikusį Lituanijos knygino stovį. Visiems negerumams pašalinti, tvarkai įvesti, šiukšlėms išmesti katalogams perrašyti nemažai tenka pasidarbuoti dr-gams Abromaičiui, Tamošaičiui, ypač Mykolaičiui“⁴¹. Apverktina buvo archyvo padėtis: „Pati

³⁷ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1918-09-20, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 17/288.

³⁸ Lietuvių studentų akademinės draugijos Lituanijos ataskaita už 1917/18 mokslo metus, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 1/289.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.* Sudarytame „Lituanios“ bibliotekos kataloge knygos suskirstytos skyriais: I skyrius – teologija ir apologetika (44 pozicijos); II skyrius – A literatūra (57 pozicijos); II skyrius – B laikraščiai, žurnalai, kalendoriai (47 pozicijos); III skyrius – filologija (33 pozicijos); IV skyrius – A Bažnyčios istorija (7 pozicijos); IV skyrius – B pasaulinė istorija (28 pozicijos); V skyrius – etnografija, geografija (13 pozicijų); VI skyrius – biografija (6 pozicijos);

Lituanijos valdyba pradžioje savo veikimo nežinojo kame jis randas, kas jame yra. Bet po truputį ir jis pradėjo rasti, nors gerokai pakrikęs, nesukataloguotas, chronikų knyga anspaudomis nudraskytomis, virvelėmis papjaustytomis. Archivą sužiūrėjo, į skyrius suskirstė, sukatalogavo draugas Šalkauskis padedamas dr-go Tamošaičio ir Abromaičio. Jie buvusio archyvo stovio protokolą surašė ir Archyvan padėjo⁴². Toliau ataskaitoje apžvelgiamos draugijos narių skaitytos paskaitos ar aptariami destruktivūs Vilimačičiaus ir Viskanto veiksmai⁴³. 1917–1918 mokslo metus reikia laikyti vienu sunkiausių laikotarpių draugijos gyvenime nuo jos įsikūrimo 1899 m. Žinoma, tai lėmė objektyvios sąlygos, t. y. vykstantis karas ir kai kurios vidinės intrigos. Padėtis pagerėjo atvykus minėtai studentų grupei iš Rusijos.

Draugijai „Lituania“ buvo pavesta suorganizuoti Šveicarijos lietuvių pirmųjų nepriklausomybės metinių šventimą 1919 m. vasario 16 d. Buvo išsiuntinėti kvietimai ir į šventę atvyko beveik visi kviestieji, išskyrus Yčienę, Vincentą Bartušką ir Dzimidavičių-Daumantą. Iškilmės prasidėjo pamaldomis seserų uršuliečių koplyčioje. Paskui šventės dalyviai persikėlė į viešbutį „Suisse“, kur buvo paruošti iškilmingi pietūs. Prasidėjus pietums, kalbėjo draugijos pirmininkas, paskui tostus sakė svečiai. Protokolo autorius iš visų kalbėtojų išskyrė Juozo Ereto kalbą, kuris „rodydamas skaudžių pavyzdžių eilę iš savo tėvynės istorijos, ragina lietuvius nesiduoti pesimizmui, reiškia Šveicarijos palankumą Lietuvai ir lemia jai šviesią ateitį“⁴⁴. Po pietų svetainėje vyko posėdis. Jame kalbėjo Petras Klimas, Chodakauskaitė, Steponaitis, Mykolaitis prisimindami, kaip nepriklausomybės paskelbimas buvo sutinkamas Berlyne, Šveicarijoje, Stokholme. Nutarta pasiųsti iškilmių dalyvių pasirašytą telegramą Lietuvos valdžiai.

VII skyrius – sociologija, ekonomika (14 pozicijų); VIII skyrius – bibliografija, statistika, ataskaitos, informacijos (9 pozicijos); IX skyrius – filosofija, gamtos mokslai, pedagogika (18 pozicijų); X skyrius – muzika, gaidos (11 pozicijų); XI skyrius – įvairaus turinio knygos, ūkis, politika, medicina etc. (68 pozicijos) (*LII BR*, f. 72–11).

⁴² Lietuvių studentų akademinės draugijos Lituanijos ataskaita už 1917/18 mokslo metus, in: *KAKA*, b. 366, protokolas Nr. 1/289. Archyvo sutvarkymo protokolas yra išlikęs, datuotas 1918 m. vasario 10 d., pasirašytas Izidoriaus Tamošaičio ir Stasio Šalkauskio. Iš šio protokolo sužinome, kad draugijos archyvas buvo suskirstytas į tris skyrius: laiškų (53 pozicijos), dokumentų (24 pozicijos) ir rankraščių bei rašomųjų knygų (4 pozicijos). Paskutiniame skyriuje išvardyti šie vienetai: didelis įvairių rankraščių ryšulys, kronikos knyga, protokolų knygos (1899–1909, 1909–1915) (*LII BR*, f. 72–4).

⁴³ Lietuvių studentų akademinės draugijos Lituanijos ataskaita už 1917/18 mokslo metus.

⁴⁴ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1919-02-16, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 7/295.

1918–1919 mokslo metų ataskaitoje pirmiausia pažymima, kad

[j]ei sunkiais laikais pradėjo savo gyvenimą Lituanija praeitais mokslo metais, tai ne daug ko lengvesnės buvo pirmosios mūsų draugijos valandos ir šiais mokslo metais. Skirtumas tik tame, kad, pradėdant 1917/18 mokslo metus mūsų Lituanijai grėsė daugiau materialis pavojus, gi pradžoj šių metų daugiau formalis. Pernai mūsų Draugija nerimavo nuolat mažėjant narių skaičiui, gi ši-met buta rimtų gandų, kad mūsų puikiai sutapusiai draugijai teks skirtis, nes jei ne Universiteto Valdžia, tai Albertinum'o regensas gal užginti Albertinume gyvenantiems Lituanijos nariams į Draugiją prigulėti. Bet, kaip pernai draugi-ja nuolat augo, plėtojos, taip ir šiais metais – Universitetui nieko neturint ir Albertinumo regensui tylint – mūsų draugija jau tuo pačiu liko sankcionuota ir ramiai galėjo darbuotis.⁴⁵

Per mokslo metus įvyko 17 draugijos susirinkimų, iš kurių 4 buvo nepaprastieji. Perskaitytos 8 paskaitos. Kai kurios iš jų buvo ilgos – Šalkauskio paskaita apie Adomą Mickevičių skaityta trijuose susirinkimuose, Mykolo-aičio-Putino dramos *Valdovo sūnus* skaitymas irgi nusitęsė per tris susirin-kimus. Draugijos šalpos fondo reikalai svarstyti penkiuose susirinkimuose. Draugija pasipildė dviem nariais, o Juozas Tumas-Vaižgantas buvo pakeltas garbės nariu. Garbės narys Juozas Gabrys buvo prarastas, nes jo, „kaipo toli nuslydusio nuo Lietuvos reikalų ir visuomenės etikos jokiu budu nebega-lėjom laikyti Lituanijos garbės nariu“⁴⁶. 1918–1919 mokslo metais draugijos gyvenimas susinormalizavo ir susidarė įprastos sąlygos draugijai veikti.

1919–1920 mokslo metais draugijos susirinkimuose daug dėmesio skir-ta stipendijų skyrimui ir apskritai su šalpos fondo veikla susijusiems klau-simams, naujų fondo įstatų svarstymui. Tačiau sulaukus priekaištų dėl subjektyvumo skirstant stipendijas, sprendimas dėl kandidatų stipendijai gauti buvo perduotas Katalikų veikimo centrui. Priimant sprendimą priva-lėjo dalyvauti draugijos „Lituania“ įgaliotas atstovas ir studentų ateitinin-kų sąjungos centro atstovas⁴⁷. Kaip ir kitais metais skaitytos bei aptarinėtos paskaitos. „Lituania“ vengė kalbėti politikos klausimus. Tai matyti iš Ereto pasiūlymo skaityti paskaitą apie Lietuvą. 1920 m. gruodžio 5 d. susirinki-me buvo nutarta paskaitos neorganizuoti, nes tai būtų politinė paskaita⁴⁸.

⁴⁵ Lituanijos apyskaita 1918/19 mokslo metams, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 17/305.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1920-02-29, in: *LII BR*, f. 72–8, protokolas Nr. 7/312.

⁴⁸ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1920-12-05, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 4/323.

Tačiau Ereto paskaita apie Lietuvos politinę, militarinę ir kultūrinę Lietuvos padėtį buvo perskaityta gruodžio 12 d. susirinkime. Po paskaitos nutarta diskusijų nerengti. Kas metai draugijos nariai švęsdavo Vasario 16-ąją. Po 1921 m. švęstos Vasario 16-osios susirinkime buvo pastebėta, kad trūko platesnio šventės pristatymo. Pirmininkas paaiškino, kad tokį pristatymą turėjo atlikti draugijos sekretorius, o sekretorius pasiteisino, jog pristatymo nebuvo parengta ir 1920 m. Todėl buvo nutarta, kad tokius pristatymus turi parengti abiejų metų sekretoriai. Tačiau neaišku, ar tie pristatymai buvo parengti, nes jų protokolų knygoje nėra⁴⁹. Kartais nusistatymui likti šalia politikos buvo nusizengžiama. 1921 m. birželio 26 d. susirinkime buvo nuspręsta pasiūsti Lietuvos delegacijai prie Tautų Sąjungos protestą prieš Hymanso projektą dėl lietuvių ir lenkų susitaikymo⁵⁰.

1922–1923 mokslo metais „Lituania“ turėjo 8 narius, iš kurių Fribūre gyveno tik 5. Kiti gyveno Lietuvos, Šveicarijos ir Vokietijos miestuose ruošdamiesi egzaminams ar rinkdami medžiagą savo disertacijoms. Esant tiek nedaug narių ir tiems patiems ruošiantis egzaminams, draugijos valdyba stengėsi daryti kuo mažiau susirinkimų. Vasario 16 d. draugija šventė Lietuvos atstovybėje Berne, kur juos pakvietė atstovybės sekretorius ir atstovo pareigas einantis Eduardas Turauskas. Tais mokslo metais universitetą baigė šie draugijos nariai: Marija Andziulytė filosofijos daktaro laipsniu, Pranas Raulinaitis teisių daktaro laipsniu ir Kazys Pakštas gamtos mokslų daktaro laipsniu⁵¹.

1924 m. kovo 22 d. draugijos susirinkime buvo nuspręsta švęsti „Rūtos“ įsteigimo 25 metų sukaktį, pakviečiant ir buvusius „Rūtos“ bei „Lituania“ narius. Buvo sudaryta jubiliejaus šventimo programa, kurioje numatyta, kad šventės dieną bus rengiamos pamaldos ir iškilmingi pietūs, į kuriuos bus kviečiami studentų organizacijų atstovai, lietuviams artimi profesoriai ir kiti. Studentų organizacijų atstovai už pietus susimokėtų patys, kitas išlaidas padengtų draugija. Jei būtų galimybės, valdyba surengtų koncertą⁵². Tame pačiame susirinkime buvo gautas pasiūlymas slaptąjį draugijos ar-

⁴⁹ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1921-03-07, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 7/326.

⁵⁰ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1924-06-26, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 11/330.

⁵¹ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1924-01-04, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 3/347.

⁵² Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1924-03-22, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 4/438.

chyvą perduoti Lietuvos universiteto Kultūros muziejui, tačiau nutarta archyvą palikti Fribūre.

1924 m. gegužės 25 d. draugijos susirinkime buvo perskaityti sveikiniškai draugijos jubiliejaus proga nuo Vilniaus vyskupo Jurgio Matulaičio, prof. Pranciškaus Būčio, rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos, rašytojo kun. Adolfo Sabaliausko, dr. Stanislovo Ūsorio, dr. Marijos Andziulytės, dr. Stasio Šalkauskio. Visiems sveikinusiems nutarta nusiųsti padėkas, taip pat numatyta nusiųsti vokiečių ir prancūzų laikraščiams pranešimą apie draugijos „Lituania“ jubiliejų⁵³. Draugijos jubiliejų apsispręsta švęsti 1924 m. birželio 22 d. ir pakviesti universiteto rektorių, kai kuriuos lietuviams artimesnius profesorius. Dėl lenkų studentų draugijos kvietimo valdyboje kilo nesutarimų⁵⁴. Birželio 6 d. posėdyje vėl iškilo lenkų draugijos kvietimo reikalas. Draugijos pirmininkas Petras Radzevičius kalbėjo: „kad mes esame neutralingoje šalyje, esame ne politinė, bet studentų draugija, turim reikalo su studentais, įrodinėjo tinkamumą kviesti ir lenkų studentų draugiją, kuo padarysime gero įspūdžio į kitas studentų organizacijas ir parodysime savo džentelmeniškumą“⁵⁵. Buvo pasisakančių prieš lenkų studentų kvietimą. Susirinkimas nutarė lenkų studentų nekviesti. Protokoluose paties draugijos jubiliejaus šventimo aprašymo nėra. 1924 m. balandžio 6 d. susirinkime buvo nutarta rašyti valdybos posėdžių protokolus, kurie iki tol nebuvo rašomi. Mirus kalbininkui Kazimierui Būgai, Fribūro universiteto studentai pagerbė mokslininko atminimą ir nusprendė nusiųsti užuojautos telegramą žmonai. Taip pat numatė atlaikyti Šv. Mišias Albertinumo koplyčioje už Būgą⁵⁶.

1924–1925 mokslo metų žiemos semestre draugijos valdyba užsibrėžė tokius uždavinius: rūpintis draugijos vidiniu gyvenimu, užmegzti gerus santykius su kitomis studentų organizacijomis, rūpintis ekonominiais organizacijos reikalais, stropiai atlikti einamuosius organizacijos reikalus. Užsibrėžtus tikslus įgyvendinti pavyko, nes buvo priimti nauji draugijos įstatai, užmegzti itin geri santykiai su kitomis studentų organizacijomis, kokių iki

⁵³ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1924-05-25, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 7/351.

⁵⁴ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1924-06-04, in: *Ibid.*, protokolas be numerio.

⁵⁵ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1924-06-06, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 8/352.

⁵⁶ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1924-12-15, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 4/357.

tol nėra buvę, rūpintasi draugijos šalpos fondo lėšomis. Per mokslo metus įvyko 4 paprastieji susirinkimai ir iškilmingas Vasario 16-osios minėjimas. Universitetą baigė du draugijos nariai: Vladas Granskas ir Sofija Orvidaitė⁵⁷. Vasaros semestre valdyba buvo užsibrėžusi panašius uždavinius kaip ir žiemos semestre. Nauja tai, kad buvo numatyta „kelti mūsų tautinį valstybinį reikalų supratimą svetimtaučių tarpe“. Šiuo klausimu „[p]adaryta visa eilė pasikalbėjimų su profesoriais, vietos inteligentija bei studentija apie gyviausius mūsų tautos ir valstybės reikalus, kaip apie Apaštališkojo Sosto konkordatą su Lenkija, kuris skaudžiai paliečia Lietuvos reikalus, bendrai apie Lietuvos santykius su Lenkija, apie mūsų tautos ekonominę, kultūrinę bei religinę padėtį, etc. Tam tikslui pasirūpinta svetimomis kalbomis literatūros, nagrinėjančios virš minėtus klausymus, kaip Lietuvos konstitucija, Benedikseno knyga, Ehreto knyga apie Lietuvą, etc. ir jos gerokai paskleista. Kadangi mūsų dainos pasižymi savo gražumu, tat išrašyta iš Lietuvos gaidų ir jos atatinkamuose sluoksniuose paskleistos“⁵⁸.

1925–1926 mokslo metų žiemos semestre valdyba dirbo panašius darbus kaip prieš tai buvusiuose semestruose. Tačiau apie padėtį draugijoje rašoma taip: „Draugijos narių tarpe buvo daugiau gulbės, žuvies ir vėžio darbas, todėl šitokiose sąlygose ir valdybai darbuotė buvo labai sunki“⁵⁹. Atsirado ir naujų veiklos bruožų, pavyzdžiui, buvo sekama užsienio spauda ir jei būdavo pastebima šmeižikiška informacija Lietuvos atžvilgiu, tai būdavo pranešama Lietuvos atstovybei Šveicarijoje, o jei būdavo paliečiami konkretūs asmenys, tai ir jie būdavo informuojami⁶⁰.

Vėlesniais metais draugijos veikla sumenko. Iš protokolų knygos matyti, kad nuo 1926 m. liepos 13 d. iki 1928 m. birželio 28 d. draugijos susirinkimai nevyko, nes nesama protokolų. Nežiūrint į tai, birželio 28 d. susirinkime draugijos pirmininkas Vincentas Padolskis pasiūlė kitais metais švęsti draugijos 30 metų jubiliejų. 1929 m. vasario 28 d. susirinkime nutarta į šventės iškilmes pakviesti visus Šveicarijoje studijuojančius lietuvius ir apie šventę raštu pranešti buvusiems „Lituania“ nariams. Balandžio 29 d. susirinkime po ilgų diskusijų nutarta, kad draugijos jubiliejaus šventimas

⁵⁷ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1925-03-15, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 6/359.

⁵⁸ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1925-07-05, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 8/361.

⁵⁹ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1926-03-08, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 5/366.

⁶⁰ *Ibid.*

dėl finansinės padėties turėtų būti šeimyninio pobūdžio. Valdybai buvo pavesta kreiptis į kai kuriuos buvusius draugijos narius, kad jie paremtų šventę ir ypač iš finansinės pusės. Dėl to nuo surinktų lėšų dydžio priklausytų ir šventės mastas. Jubiliejus numatytas švęsti 1929 m. birželio 27 d. Šventės programa buvo sudaryta iš trijų dalių: iškilmingos pamaldos, bendri pietūs ir literatūrinė dalis⁶¹. Jubiliejaus proga buvo pasiūlyta išrinkti draugijos garbės narius, tarp kurių buvo ir Šalkauskis. Galutinai jubiliejaus šventimo data buvo nustatyta birželio 23 d. Nutarta kvieisti rektorius, visus dekanus, profesorius, miesto atstovus, visų korporacijų (išskyrus „Polonia“) atstovus, Lietuvos piliečius Fribūre, Šveicarijos lietuvių studentus⁶².

Iš 1928–1929 mokslo metų vasaros semestro ataskaitos matyti, kad didelė dalis draugijos bibliotekos knygų buvo išsiųsta į Ateitininkų federacijos biblioteką Kaune⁶³. Nuo 1929 m. lapkričio 9 d. susirinkimo iki 1933 m. gruodžio 8 d. susirinkimų nebuvo. Gruodžio 8 d. susirinkime buvo pranešta, kad 1933–1934 mokslo metų žiemos semestre Fribūro universitete buvo keturi lietuviai: Kl. Varnaitis, Antanas Maceina su žmona ir kun. J. Navickas. Tame pačiame susirinkime buvo išrinkta draugijos valdyba: Varnaitis pirmininku, Maceina sekretoriumi, Navickas išdininku⁶⁴. 1934 m. buvo surengti du susirinkimai. Paskutinysis draugijos „Lituania“ susirinkimas įvyko 1934 m. gegužės 27 d. Šio susirinkimo protokole, galima sakyti, yra užfiksuota draugijos veiklos pabaiga: „Atostogų Komisarų vienbalsiai išrenkamas kun. J. Navickas, kuriam suteikiamos pilnos teisės iš atžvilgio į Lituhanijos visus reikalus, kuriuos tik gyvenimas gali iššaukti; ypač jo globon pavedamos visas Lituhanijos inventorių ir jei jam išvykstant iš Šveicarijos nebūtų Friburge nė vieno lietuvių studento, duodama teisė visą Lituhanijos inventorių perduoti Ateitininkų Federacijos vadovybei Kaune“⁶⁵. Daugiau įrašų protokolų knygoje nėra. Taip baigėsi 35 metus trukusi „Rūtos“ draugijos, vėliau „Lituania“, veikla.

⁶¹ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1929-05-25, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 4/374.

⁶² Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1929-06-19, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 5/375.

⁶³ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1929-08-18, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 6/376.

⁶⁴ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1933-12-08, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 1/378.

⁶⁵ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1934-05-27, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 3/380.

Vėliavos pašventinimas. Vėliavos sukūrimas ir jos pašventinimas buvo išskirtinis įvykis draugijos gyvenime. Pirmą užuomina apie vėliavą aptinkama 1916 m. spalio 19 d. susirinkimo protokole, kur yra nurodyta, kad amerikiečiai draugijos vėliavos išigijimui paaukojo 135 frankus⁶⁶. 1919 m. lapkričio 30 d. susirinkime Jonas Navickas pateikė sumanymą įsigyti savo vėliavą, kaip turi ir kitos studentų draugijos. Sumanymą palaikė Kazys Pakštas. Izidorius Tamošaitis iš principo pritarė vėliavos išigijimui, bet griežtai pasisakė prieš šalpos fondo finansų panaudojimą, nes fondo pinigai esą skirti vien pragyvenimo reikalams. Navickas pastebėjo, kad šis reikalas neturėtų būti viešinamas spaudoje, o reikėtų privačiais laiškais kreiptis dėl aukų į buvusius draugijos narius Amerikoje ir kitus žinomus asmenis. Eduardas Turauskas pažymėjo, kad vėliavos išlaidoms apmokėti būtų galima panaudoti dalį iš draugijai amerikiečių atsiųstų 400 dolerių, kurie pervesti į šalpos fondo sąskaitą. Susirinkimas vienbalsiai pritarė vėliavos išigijimui. Buvo išrinkta 3 asmenų komisija vėliavos išigijimo reikalams spręsti, į kurią įėjo Navickas, Klemensas Ruginis ir Turauskas⁶⁷. 1919 m. gruodžio 14 d. susirinkime komisijos narys Navickas pristatė draugijos vėliavos projektą: vienoje pusėje raudoname lauke sidabrinė vytis, antroje pusėje žaliame lauke draugijos emblema. Pateikus vėliavos projektą, kilo aštri diskusija. Vieni kritikavo projektą nepateikdami savo pasiūlymų, kiti „pasiūlo pusiautinius projektus ir reikalauja vienai vėliavos pusei tautinių spalvų, pažymėdami, kad negalima esą imti Valstybinės Vėliavos“⁶⁸. Komisija laikėsi savo projekto teigdama, kad sidabrinę vytytį raudoname lauke nereikia suprasti kaip valstybės vėliavos, ir pažymėjo, kad vytytis buvo ir bus tautos simbolis, o tautinę vėliava galima greitai pakeisti, nes tai esąs naujadaras. Balsavimui buvo pateiktas komisijos projektas ir Vinco Mykolaičio pasiūlymas: viena vėliavos pusė žalia su draugijos emblema, antra – tautinių spalvų su vytimi kampe. Balsuojant nė vienas variantas nesurinko balsų daugumos. Po antro balsavimo taip pat nė vienas variantas nesurinko absoliučios balsų daugumos. Tada buvo nutarta klausimą palikti atvirą ir komisijos dėmesiui priimti abu variantus⁶⁹.

⁶⁶ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1916-10-19, in: KAKA, b. 366, protokolas Nr. 1/259.

⁶⁷ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1919-11-30, in: LII BR, f. 72–8, protokolas Nr. 3/308.

⁶⁸ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1919-12-14, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 4/309.

⁶⁹ *Ibid.*

Pusantrų metų vėliavos klausimas nebuvo svarstomas. Prie jo sugrįžta 1921 m. liepos 10 d. susirinkime. Iškilus dviem priešingoms nuomonėms dėl vėliavos reikalingumo draugijai, buvo nutarta balsuoti. Balsai pasiskirstė taip: 12 už vėliavą, 1 prieš ir 1 susilaikė. Vietoj 3 asmenų komisijos atsakingu buvo išrinktas vienas Navickas⁷⁰. Jis ėmėsi organizacinių veiksmų ir 1921 m. lapkričio 6 d. susirinkime informavo, kad dėl vėliavos Kaune buvęs pas dailininką Petrą Kalpoką, kuris žadėjo nupiešti Vytį ir draugijos emblema bei atsiųsti susipažinti. Jei pasiūlymas tiktų, būtų galima vėliavą užsakyti pagaminti⁷¹. Draugijos vėliava buvo pasiūta Kaune; pagaminimas kainavo 700 Šveicarijos frankų⁷². Vėliavos pašventinimo reikalai buvo svarstomi 1922 m. gegužės 14 d. draugijos susirinkime. Iškilnių programą pristatė Navickas. Vėliavą nutarta šventinti pirmą sekmadienį po Sekminių – Šv. Trejybės dieną. Vėliavos krikšto tėvais buvo numatyti geografijos profesorius Paulis Girardinas ir ponja Jeanne Bentt, anglų kalbos ir literatūros profesoriaus François Xaviero Benetto žmona. Pamokslui numatyta kviesti filosofijos profesorių dominikoną Marčą Marie de Munnyncką. Į kviestinius pietus apsispręsta kviesti universiteto rektorių, 4 dekanus ir kai kuriuos profesorius, studentų ateitininkų sąjungos centro valdybos atstovus, ponus Sidzikauskus, panelę Reiz, Lietuvos atstovą Paryžiuje Oskarą Milašį ir akademinį draugijų (išskyrus „Polonia“) atstovus. Kortežui nutarta pasamdyti orkestrą ir vežimus svečiams⁷³. Vėliava buvo pašventinta 1922 m. liepos 2 d. Protokoluose nesama šventinimo iškilnių aprašymo, tačiau buvo išspausdinta de Munnyncko sakyta kalba. Vėliavos reikšmę jis apibūdino tokiais žodžiais: „Tautinė vėliava yra vienas galingiausių simbolių, kurie gali pasireikšti žmonijos žvilgiui. Mes darome pagarbos ženklų prieš šitą daugiaspalvę medžiagą. Kai ji plevėsuoja nuo vėjo, kažkoks dvelkimas pagauna mūsų sielą. Entuzijazmas bei meilė atrodo jos spalvų ir šlamesių atspindžiu bei atgarsiu, kadangi vėliava yra veikiamasis tėvynės simbolis“⁷⁴. Kaip teigia Dementavičius: „Pašventinus vėliavą, „Lituania“

⁷⁰ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1921-07-10, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 12/331.

⁷¹ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1921-11-06, in: *Ibid.*, protokolas Nr. 1/332.

⁷² *Dvasiniai Fribūro vaikai*, p. 78.

⁷³ Fribūro universiteto „Lituania“ draugijos susirinkimo protokolas, 1922-05-14, in: *LII BR*, f. 72–8, protokolas Nr. 8/339.

⁷⁴ Marc Marie de Munnynck, „Prakalba, pasakyta palaiminant lietuvių studentų vėliavą“, in: *Romuva*, Kaunas, 1922, nr. 2, p. 5, 7.

pradėjo veikti kaip tipiška studentiška korporacija, kuri jungia iš tam tikro krašto kilusius studentus⁷⁵.

Išvados. 1. Fribūro universiteto lietuvių studentų draugija „Lituania“ (1915–1934) nebuvo nauja organizacija, o tik taip pervardinta nuo 1899 m. veikusi „Rūtos“ draugija. 2. Išlikę draugijos protokolai, saugomi Kaune ir Vilniuje, atskleidžia studentų kasdienę veiklą laisvu nuo studijų laiku ir jų visuomeninį veikimą. Pradžioje draugijai teko imtis su studijomis nesusijusios veiklos – lietuvių karo belaisvių šelpimo organizavimo. Vėliau draugijos veikla daugiau apsiribojo studentų draugijai būdingais reikalais. Draugijos susirinkimuose buvo skaitomi narių parengti pranešimai ir jie aptariami. Protokoluose kalbama apie bibliotekos kaupimą ir jos tvarkymą, archyvo saugojimą, švenčių šventimą (ypač draugijos jubiliejų), naujų narių priėmimą, studentų šelpimą, santykius su kitais universiteto studentais, vėliavos įsigijimą ir pašventinimą bei sprendžiami kasdieniai draugijos veikimo klausimai.

THE 'LITHUANIA' ASSOCIATION OF LITHUANIAN STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF FRIBOURG, 1915–1934

Algimantas Katilius

Summary

The legal basis for the operation of the 'Lithuania' association was the statute adopted in 1918 and supplemented in 1924. According to the statute, the association consisted of Lithuanian students of the University of Fribourg. The association was Christian in its nature, and its most important goal was to fully prepare for future work in Lithuania, the homeland of its members.

At the beginning of its activities, the 'Lithuania' association was confronted with the realities of the First World War. It had to engage in activities that were not related to studies, that is, to organize the relief of prisoners of war. For this purpose, the association established a special committee to assist prisoners of war. The association tended prisoners of war until the end of 1916, when the committee was moved from Fribourg to Lausanne. In later years, the activities of the association were limited to the matters typical of this type of organisations. At the meetings

⁷⁵ Justinas Dementavičius, „Lituania“ ir jos sąlyčiai su atkurtos Lietuvos gyvenimu (1922–1934)“, p. 66.

of the association, its members presented their papers and discussed them. They talked about the accumulation and management of the library, preservation of the archive, celebration of holidays (in particular, the anniversary of the association), student relief, and similar issues. During the war, the number of students at the university decreased and the activities of the association subsided. When a group of students from Russia arrived in 1918, new members joined its ranks. Acquisition of a flag and the ceremony of its consecration in 1922 was an exceptional event in the life of the association. Termination of the activities of the association should be linked to the massive drop in the number of Lithuanian students at the University of Fribourg in the 1930s.